

Hogyan lett Szklabonyából Mikszáthfalva?

A sokak által fontos kortársi - ma már történeti - forrásnak számító, *Borovszky Samu* szerkesztette *Nógrád megye* kötetben, amely 1911-ben jelen meg, nem találjuk Szklabonyát. Legalábbis ezen a néven. A községi felsorolásban Mikszáthfalva címszó alatt bukkan elő, zárójelben a megjegyzéssel: azelőtt Szklabonya majd Kürtabony.

Eltűnődhet a mai olvasó, hogy lehet egy falunak három neve.

S ha még inkább elgondolkodik, a magyar történelem olyan mélységeibe pillant-hat bele, amelynek látványától akár meg is rémülhet, de még inkább megértheti azt az utat, amely Trianonhoz vezetett.

A községi címszavak aztán tovább formálódnak a könyvben. Ilyeneket olvashatunk: Ipolymagyarai, azelőtt Uhorszka, Ipolybeszterce, azelőtt Bisztricska, Ipoly-szög azelőtt Riba, Ipolyvarbó azelőtt Varbó. Mindezek egy századfordulós név-magyarosítási politika következményei, amely politika egyaránt vonatkozott a földrajzi nevekre, mind a családnevekre.

Mikszáthfalvává változni nem volt könnyű. Az említett Borovszky-féle kötetben olvasható a faluról, hogy: "házainak száma 179, lakosaié 814, akik túlnyomóan tótajkúak és római katolikusok." Majd egy újabb sor a névváltoztatás magyarázataul szolgál, nem csekély elírással: "Itt született 1849. január 16-án Mikszáth Kálmán a jeles író. A helység nevét nagynevű szülöttjének 40 éves írói jubileuma alkalmával a község kérelmére a belügyminiszter Mikszáthfalvára változtatta."

A történet azonban ennél sokkal bonyolultabb. A névváltoztatás az írói jubileum egyik eseménye volt, s bár az igaz, hogy a helyiek kérésére változtatták meg falujuk nevét, mert jogilag nekik kellett ezt a lépést megtenniük, de az ötlet nem tőlük származik, nekik ez nem jutott volna eszükbe, hiszen Mikszáth-ismertük nem volt.

A Kisfaludy Társaság 1909. február 21-én hirdette meg javaslatát a 40 éves írói jubileum megünneplésére. A Magyar

Nők Szövetsége *Rudnay Józsefné* vezetésével rögtön csatlakozott a felhíváshoz s egyúttal bejelentette, hogy többek között kérni fogja Nógrád megyét is a méltó ünneplésre.

A helyi kezdeményezés tehát a magyar nőké. Ők írtak levelet 1909. június 12-én *Nagy Mihály* nógrádi alispánnak, amelyben javasolták a falu nevének megváltoztatását. Úgy érveltek, hogy "Az ilyen cselekedetek mindennél inkább elmúlhatatlanná teszi valakinek a nevét, s azt hisszük, ez lenne a legnagyobb, amit a jubileum ajándékozhat Mikszáthnak."

Egy hét múltán a *Budapesti Hirlapban* - a magyar nőktől függetlenül *Gárdos Mór* sátorlajújhelyi tanító is azt javasolta, hogy Szklabonyából legyen Mikszáthfalva és Sztregovából pedig Madáchfalva.

Megjegyzendő, hogy a Madáchfalva név ellen azonnal tiltakozott a család egyik leszármazottja, Madách Imre pénzügyi számvizsgáló, balassagyarmati lakos, mondván, hogy az ősi családi székhely nevét sem régebben nem kívánták és most sem kívánják megváltoztatni.

Maradt tehát Szklabonya nevének megváltoztatása, amely egyúttal Nógrád megye hivatalos Mikszáth-ünnepi programjának része lett. Magát a programot 1909. október 16-án a Balassagyarmaton tartott megyegyűlésen fogadta el a megyei törvényhatóság.

Elsőként elhatározták, hogy: a megyei készít *egy külön jegyzőkönyvet*, amelybe Mikszáth érdemeit bejegyzik. Hozzáteszik még, "midőn emlékezetét ekként is megőrkítendő a törvényhatóság Mikszáth Kálmán nevét, írói munkásságá-

nak érdemeit 40. évi írói jubileuma alkalmából jegyzőkönyvébe iktatni rendeli, egyben őt az arról szóló s díszesebb kiállításba foglalt jegyzőkönyvi kivonat átadásakor küldöttségileg üdvözölni kívánja."

Másodiknak elhatározták, hogy hat példányban *megrendelik a jubileumi díszkiadást* a megye könyvtárai számára. Ebből egy vászonkötésű sorozat kerül a megyeháza könyvtárába, a további fűzött példányok pedig a balassagyarmati, losonci gimnázium, a losonci tanítóképző könyvtárába. Külön rendelték még a balassagyarmati m. kir. honvédség legénységi könyvtárába és a szklabonyai ifjúsági és népkönyvtárba egy-egy sorozatot.

Harmadik szándékuk, hogy az országos Mikszáth ünnepen Budapesten a *megye küldöttség formájában képviseli magát*. Ez azt jelenti, hogy az emlékbizottság tagjaiból álló delegáció legyen ott a Mikszáthot személyesen felköszöntők korlátozott számú sorában.

Negyedikként javasolják a losonci és a balassagyarmati gimnáziumnak, hogy lehetőleg a Mikszáth ünnepség napján az *iskolában tartsanak díszes megemlékezést* a diákok is.

Ötödik ünnepi javaslatuk, hogy a megye tegyen két, egyenként 1000 koronás *"irodalmi és tanügyi alapítványt"* úgy, hogy ezek évi 50 koronányi kamata a balassagyarmati és a losonci gimnázium egy-egy VIII. osztályt végzett tanulójának kell kiadni. De annak, aki erkölcsi és hazafias magatartását is figyelembe véve "a magyar irodalom-történeti tanulmányok és a magyar szépirány művelése körül viszonylag a legjobb eredményt éri el."

Hatodik pontként elfogadták azt az országos javaslatot, hogy a *szülőfalu nevét változtassák meg*. Ebben viszont érdemi kezdeményező szerepe a szklabonyai képviselőtestületnek van s ezért várják a falu illetén döntését, hogy azt továbbíthassák a megfelelő fórumra.

Végezetül javasolják, hogy a megye *készíttessen egy díszes szoborcsoportot*, ahogyan ők mondták: az "író műveiben szereplő népszerűbb alakokat feltüntető művészi kivitelű emléktárgyat..."

Úgy véli a határozat, hogy "Nógrád megye ezzel méltóképpen leróta háláját és elismerését a nagy író iránt." Mindössze azt javasolják még, hogy Balassagyarmaton utcát nevezzenek el Mikszáthról, s a szklabonyaiak még az író életében emléktáblával jelöljék meg az író szülőházát "méltó ünnepség keretében."

Végül is a javaslatból elfogadott terv lett. Mikszáth is tudott róla és valóban nagyon örült neki. Még a határozat elfogadása előtt 1909. szeptember 9-én ezt írta levelében Rudnaynének:

"Olvastam a Mikszáth- és Madáchfalvára vonatkozó ötletet s tagadhatatlanul nagy megtiszteltetésnek tartom. Madáchnak kivált ezzel tartozik is a vármegye ... tényleg semmi sem okozna nekem olyan örömet, mint éppen az, hogy a hely, ahol születtem porladnak, az ő fiúk nevét viseli időtlen időkig. De ezt csak bizalmasan vallom be, mert még kívánni se szeretnék olyat, ami esetleg elkeseredést szülhetne s amit nem szívesen adnak..."

Még a Vigadóban, a hagyományos ünnepen is utalt rá, mennyire örül az elnevezésnek. Ezt mondta válaszbeszédében: "Külön szeretném megköszönni

és köszönöm is a hölgyeknek, különösen a Nőképző Egyesületnek, akik jobban is szeretnek már, mint kellene, és mindent elkövettek, és sok dolgot diadalra ők vittek, nekik köszönhetem az egyik legkedvesebb ajándékot: Mikszáthfalvát, mely az én nevemet viseli, megfordítva, felmenő ágon az édesanya a fia neve után lévén beanyakönyvezve."

Megjegyzendő még, hogy Mikszáth más helyen is utalt a falu elnevezésére. Amikor hírül vette, hogy Balassagyarmaton utcát akarnak róla elnevezni, 1909. október 29-én az alábbiakat írta ugyancsak Rudnaynének: "A vármegye eddig is többet tett, mint amennyit álomban várhattam, másrészt mert az utca elnevezés nem okoz nekem örömet. Kis szülőfalum elnevezése, ha már nem torlódik eléje azután akadály, teljesen kielégíti e nembeni hiúságomat."

(Balassagyarmaton azért lett Mikszáth utca, 1911. november 18. óta az egykori Nagyhid utcát hívták Mikszáth utcának.)

S a falut valóban elnevezték Mikszáth-falvának. Szklabonya községe 1909. december 7-én hozta meg 26/1909. számú egyhangúlag, "felszólamlással, fellebbezéssel meg nem támadott" határozatát arról, hogy kéri a belügyminisztériumtól a falu nevének megváltoztatását. Ezt a megyei törvényhatósági bizottság 1910. évi első ülésén pártolólággal támogatta és terjesztette tovább. A *Losonc és Vidéke* 1910. április 17-i számában adta hírül az eredményt: "A hivatalos lap mai száma közli, hogy a belügyminiszter Nógrád vármegye közönségéhez intézett rendeletével Kürtabony község nevének Mikszáth-

falvára leendő megváltoztatását engedélyezte."

Az elnevezés országos visszhangját az is jelzi, hogy *Szavay Gyula* tollából *Mikszáthfalva* címen egy kis tréfa, azaz színpadi jelenet is készült. Ennek egy szakasza, a szklabonyai gyerekek dala is mutatja, milyen vadhajtások is születtek az ünnep lázában:

*"Mikszáth bácsi azt üzente
Majd eljön az examentre
Ha üzeni, meg is ejti
Hogyha csak el nem felejtí.
Éljen Mikszáth Kálmán bácsi!
Éljen Mikszáthfalva!"*

Szklabonyának azonban maradandó emléket már egy korszerű dokumentálási eszköz, a fénykép állított. Közismert a *Vasárnapi Újság* 1910. május 18-i száma, amelyben képes riport mutatja be Szklabonyát. A fotós, *Jelfy Gyula* felvételei azóta minden könyvből visszaköszönnek ránk. Valóban a hitelesség dokumentatív értékével, és a megidézett múlt érzelmi többletével hat, amidőn látjuk a helyszíneket, a kovácsműhelyt, amely a falusiak számára a kaszinó volt, a Vendelin kápolnát, amely a *Krúdy Kálmán*ban játszik fontos szerepet, a Kürtös patak partján a malmot, amely egyszer visszafelé forgott, látjuk a szklabonyai falurészletet, annyi legendás és valóságban Mikszáth hős életének színhelyét.

S ott vannak Mikszáth kortársai, a szklabonyai palóc legények és lányok, s ott ül egy padon Mikszáth gyermekkori barátja, a vele szinte napra pontosan született Kasi János is.

Van még valami ami Szklabonyához, illetve a helyi Mikszáth hagyományörzéshez köthető. Ez az emléktábla elhelyezése a lakóház falán s annak felavatása 1910 szeptemberében.

A tábla felállításának ötlete újra csak a Magyar Nőktől ered. Még 1909 tavaszán dolgozták ki egészen pontosan az ünnep rendjét.

Megfogalmazták a tábla szövegét - érthetetlen, hogy a táblát már akkor sem a szülőházra tervezték, hanem a másokra, a temetővel szembenire! Elkészítették a díszesen himzett oltárterítőket. A helyi tanítóval és plébánossal karöltve összeállították a műsort. Külön hangsúlyozták, hogy a gyermekek műsora magyarul hangzik el s a végén játékokat osztanak ki közöttük. A falu szegény öregjei pedig rendkívüli segílyt kapnak, hogy ők se felejtsek majd el ezt a szép napot.

Rudnayné leírta, hogy a himzett terítőket maga Mikszáth is látta, s nagyon tetszett neki: "Hisz ezek olyan szépek, hogy Szent Péter templomába is beillene" - kiáltott fel. Mire a hölgyek azzal ríposztottak, hogy "bizony méltó reájuk az a falu is, hol az született, ki a Szent Péter esernyőjét írta".

Az emléktábla avatására már csak az író halála után került sor. Akkor is csak halasztott időpontban, hiszen eredetileg augusztus 14-ére tervezték, de csak szeptember 8-án tudták megtartani. Árnyékot vetett az ünnepre, hogy azon Mikszáth közvetlen hozzátartozói és a Magyar Nők elnöksége közül senki nem vett részt. Az ünnepségen jelen volt *Nagy Mihály* alispán és *Simon János* levéltáros s még néhány ismert személy: *Jeszenszky*

Kálmán plébános, *Siklaky István* nyugalmazott jegyző (Mikszáth ifjúkori barátja) és a *Veres család* több tagja.

Bevezetőül felolvasták a dísztáviratokat, amelyeket az ünnepség tagjai kaptak a Magyar Nöktől, Rudnay Józsefnétől és a kis Hepp Maresától aki így írt: "Hódolatteljes üdvözlöt küld Mikszáth Kálmán egyik legmélyebb tisztelője:"

Istentisztelettel kezdődött az ünnep, majd az iskolában folytatódott. *Lackó Lajos* plébános méltatta Mikszáthot és a nap jelentőségét, majd *Kopcsa Lajos* helybeli tanító foglalta össze Mikszáth munkásságát. *Ifj. Veres Pálné* elénekelte csengő hangján *Petőfi* versét a "Mi füstölög ott a síkon távolban-t". "Csalló Margit szép felolvasást tartott Mikszáth műveiből. Vas Józsefné alkalmi költeményt szavalt hatásosan". Mideközben a helybeli gyerekek is szavaltak, énekeltek.

Kihangzottak *Pósa Lajos*, *Lampérth Géza*, *Jakab Ödön*, *Lévay József*, *Kozma Andor*, *Szabolcska Mihály* Mikszáth-émlékversei, miközben a közönség magyar népdalokat, palóc nótákat hallhatott. De az váltott ki igazán nagy sikert, hogy a kis szlovák gyerekek a műsort magyarul adták elő. Mindez *Kopcsa István* tanító érdeme "az ő kitartó buzgalomáról és hazafias ambíciójáról tesz bizonyosságot a felmutatott eredmény".

Az iskolai ünnepély után vonultak a temetői házhoz és avatták fel a táblát, amely mind a mai napig ott ékeskedik annak homlokzatán. Ezt követte a terítők átadása a templomban és a Mikszáth család sírjainak megkoszorúzása a temetőben. (Érdekes templomi epizód volt - minden bizonnyal előre megrendezett -,

hogy éppen keresztelés folyt a templomban és a szülők, a jelenlévők kérésére megváltoztatva szándékukat, a Kálmán nevet adták gyermeküknek.)

Gyermekzsúrral, majd este népünnepélnél fejeződött be a szklabonyai emléknap 1910. szeptember 8-án.

A szklabonyai történet az irodalmi kultusz magyar történetében a legszebb és teljesen egyedül álló fejezet. Nem volt még egy magyar falu, amely író-születte nevét választotta volna magának. Pedig úgy tűnik, nem is volt valami nagylelkű gesztus ez a szklabonyaiaktól. Csak szerény viszonzás a halhatatlanságért, az irodalmi örökkévalóságért. Hiszen már a fiatal, a pályakezdő, a sikerért annyit dolgozó Mikszáth szülőfalujának ajánlotta egyik első könyvét s rajta keresztül majdani teljes életművét.

Így ír az 1878-ban megjelent *Az igazi humoristák* ajánlásában:

"Ezen könyvem ajánlom az én szelíd csendes falumnak.

Nem azért ajánlom pedig könyvem az én csendes szülőfalumnak, hogy ott valaki megvegye s még tetejébe el is olvassa. Ha a nótárius úr sorba venné ujjain azokat, akik a betűhöz értenek, bizvást zsebre tethetné az egyik kezét.

Nem vesznek meg ott egyéb könyvet, csak kalendáriumot, azt is a százszentendőt, még azon fölül, hogy az unokák unokáinak is mutatni fogja az időjárását, egyszersmind összeköttetésben tartja őket az égi hatalmasságokkal is, mivel a százéves naptárnak imádságos könyv az egyik fele.

Hancm azért ajánlom fel nekik ezt a könyvet, mert tőlük tanultam, ami benne van.

Ha van benne valami érdemes, az az övék."